

Halász Dániel:

Kamera kartonból és ragasztóból

A fiatal magyar fotósgeneráció egyik legfigyelemreméltóbb tagjával készített interjúból kiderül, hogy akár papírbolti kellékekből is készíthető fényképezőgép. Telek Balázs fotográfus szerint a legfontosabb a kísérletezés és a saját út megtalálása.

Hogyan alakult ki a fotó iránti érdeklődésed?

Gyermekkorom óta nagyon szerettem. Nagy természetjáró, madarász voltam, így elsősorban természetfotókat készítettem. A családban nem volt fotós, viszont megmaradt a nagymamámnak a régi harmonika-kihuzatos gépe. Aztán cserélgettem a felszerelésemet, próbáltam mindig valami jobbat. Volt például egy Zenit fotópuskám, amivel agyon lehet ütni egy embert. Egy háromszázás tele válltámasszal, olyan, mintha egy pisztolyra lenne szerelve. De már akkor is rájöttem, hogy ez nem az én stílusom.

Ekkor még hobbi szinten fotóztál, vagy komolyabb célod is volt a képekkel?

Abszolút nem egy művészeti dolog volt, arra jobb volt a rajzszakkör. Szerintem ebben a vadász-szenvedély működik, és nem az alkotás. Lehet ezt művészeti színvonalon is csinálni, de ez nem tud igazán az alkalmazott körből kilépni. Egy jó meditáció, olyasmis, mint a horgászat, vagy a vadászat. Az ember ott ül a lesben és vár. Egyfajta szelíd vadászat, amiből csak a képek maradnak meg. Szóval ez nagyon nem vonz. Tehát ezt a Zenitet eladtam a tesóm volt csoporttársának, ő nagyon örült neki, csajokat fotózott vele az ablakból.

Később felvettek az egri tanárképzőre. Milyen szakra jártá

Kezdetben földrajz-rajz szakos volt mindenki. Egy év után Lajos barátom (Major Lajos - a szerk.) és én leadtuk a földrajzot, akkor indult a vizuális kommunikáció szak, arra is felvételiztünk. Nagyon jó, erős csapat volt. Akkor még volt arra pénz, hogy meghívjanak tanárokat. Tulajdonképpen nagyjából mi találtuk ki a tanmenetet is, bár ez titok.

1994-ben, amikor Lugo (Lugosi Lugo László - a szerk.) odakerült meghívott tanárként, elkezdődött az a fajta szemléletmód-váltás, amit én korábban nem ismertem a fotóval kapcsolatosan. Felszerelésünk nem volt, így Lugo azt mondta, hogy mindenki építse meg magának a kameráját. Én továbbra is festettem, de marhára érdekelt ez a fotó dolog. Az volt a nagy kihívás, hogy nem akart sikerülni egyetlenegy fénykép sem. És ez olyan lendületet adott, hogy utána elkezdtem építgetni különféle kamerákat.

Ekkor kezdted el camera obscurával foglalkozni. Mit is jelent ez pontosan?

A camera obscura egy gyűjtőfogalom, magyarul sötét szobát, kamrát jelent. Az egyszerűbbik formája a lyukkamera, amelyhez semmilyen optika, vagy lencserendszer nincs hozzáépítve. Egy aprócska nyíláson megy be a fény a fekete dobozba, ahol leképeződik a külvilág képe a lyukkal szemközti oldalon. Ez egy természeti jelenség, sőt az épített környezetünkben is gyakran előfordul. Arisztotelész valahol azt írja le, amint egy fa alatt üldögélve egy napfogyatkozást néz végig, három levél között már kialakulhat egy olyan nyílás, amin keresztül a nap korongja ezernyi leképeződésben jelenik meg a földön. Ott van ez állandóan, csak nem figyelünk oda, nem foglalkozunk ezzel, holott minden fényképezőgépnek ez az alapja.

Legbehatóbban a reneszánszban, természetesen Leonardo tanulmányozta ezt az eszközt, ugyanis perspektivikusan helyesen adja vissza a látványt, semmiféle optikai torzítás nem jön létre. Ezért aztán a legdurvább nagylátószög esetén is egyeneseket rajzol a kép szélén. Tulajdonképpen ezt nem lehet überelni, a legszuperebb objektív sem tudja ezt megcsinálni. A kérdés nyilván az, hogy milyen felbontással bírja ezt. Petzvál József számította ki, hogy egy portréobjektív százötvenszer rajzolatossabb képet ad, mint a legjobb minőségű lyukkblende.

A lyukkamera nem egy mai találmány, szerinted mégis van létjogosultsága. Miért?

Azért izgalmas még ma is a lyukkamera, és azért fedezik fel mindig a kortárs fotósok, mert egy olyan roppant egyszerű eszköz, amihez mindent neked kell hozzáadnod, így a saját képedre tudod alkotni. Ezért is szoktam mondani, hogy azok a kurzusok, ahol az emberek kamerákat építenek, önismereti kurzusok. Végig kell járni, hogy mi az, ami érdekel.

Nagyon szeretem az olyan dolgokat, amikor valamit az elejétől a végéig én magam csinállok. Bemész a papírboltba és veszel kartont meg ragasztót, és akkor elkezded építeni egy dobozt, amivel lehet fényképezni a végén, mert beleteszel fényérzékeny anyagot. Nagyon elemi, de számomra rögtön kiderült, hogy több annál, aminek elsőre látszik.

A köztudatban az él, hogy ilyen eszközzel nem lehet rendes felvételt készíteni. Kezdetben meg kellett győzni embereket, hogy tényleg lyukkamerát használok, mert nekem túéles képeim voltak. Azonban ha betartasz minden szabályt, és precízen csinálod a kamerát, akkor tényleg a kutya nem mondja meg, hogy az lyukkamerával készült.

Mit fotóztál az első kameráiddal?

Először az érdekelt, hogy ha ezt megépítem, abból mi lesz. Ugyanis minden egyes kamerával újra meg kell tanulni fotózni. Kezdetben ki kellett találnom, hogy mit fotóznak le vele. Később előfordult, hogy a témához építettem a kamerát. Egyre újabb és újabb konstrukciók jöttek ezekből a tapasztalatokból. Ez egy abszolút kísérleti dolog, a többség első ránézésre tényleg azt se tudja, hogy mit ábrázol némelyik képem. Szét van bontva a látvány, így a fotó nonfiguratív képpé válik.

Megmutattad már ezeket az első képeket is nagyobb közönségnek?

1997-ben volt az első Tekodema-s kiállítás (négytagú fotográfiai csoport - a szerk.), amit a Lugo nyitott meg Egerben. Addigra már leesett nekem a tantusz, hogy mi a fotó. Ott voltak még kisfilmes nagyításaim is, de arányában már több volt a lyukkamerás felvétel. Főként demonstratív jelleggel készült képek voltak.

Aztán jött egy választóvonal, és elkezdtem panorámákat készíteni egy teljesen saját konstrukciójú rendszerrel. Négy ugyanolyan kamera négy irányban képezte le a 360 fokos látványt. Ez elindított bennem egy olyan vonalat, hogy a végére is járjak a dolognak, ne csak újabb és újabb kamerákat építsek. Ez már egy olyan szerkezet volt, amit többféle dolog leképezésére tudtam használni, kihasználva a végtelen mélységelességet.

Az első panorámámhoz kimentem a Horváth Endre sírjához. Ő egy balassagyarmati származású grafikusművész, a régi Pénznyomdának volt igazgatója, és rengeteg pénzjegyet tervezett a világon. Például az egykori húszforintost: gyönyörű szép pénzek voltak ezek. Fotózás közben odajött hozzám apám egy jó haverja, a helyi kántor. Dumálgattunk, majd elment, így szellemképesen ő is rajta van a képen, szóval

horrorisztikus lett a felvétel. Soha nem mutattam meg senkinek. Viszont a másodikat már igen. Az is Balassagyarmaton készült egy vasúti gyalogos felüljárón, egy gyönyörűen puritán fahídon. Minden részletre ügyeltem, még egy fiatal cigány is modellt ült, mert éppen ráért. Sohasem felejttem el, hogy amikor ezt a felvételt megmutattam Lugonak, azt mondta, hogy "ez már nem a camera obscuráról szól". Ekkor nagy kő esett le a szívemről. Végre nem a technika miatt volt érdekes az, ami létrejött. A kép szólalt meg.

Kezdték titeket megismerni az emberek...

A Mediawave-en voltunk már 97-ben. Aztán beindult ez a folyamat, és elég sok kiállításunk volt Pesten, a környező országokban, az osztrákoknál, Szlovákiában. Egyre többen kerestek meg, hogy állítsunk ki, Miskolcra, Nyíregyházára, Győrbe is hívtak. 1998-ban felvették az egész csapatot az FFS-be (Fiatal Fotóművészek Stúdiója - a szerk.). Én meg 99-ben kaptam először Pécsi József-ösztöndíjat.

Komoly megtiszteltetés megkapni egy ilyen elismerést.

Első próbálkozásra megkaptam az ösztöndíjat, de nagyon komolyan készültem is rá. Azt gondolom, hogy akkor ez még egy radikális dolog volt, nagyon nem volt ilyen, és nem nagyon láthattak hasonló dolgokat. Az ösztöndíj hatalmas lökést adott nekem, elindultak különféle kísérletek. Belementem olyan dolgokba, amikre egyébként nem lett volna meg a lehetőségem.

Úgy tudom, több helyre hívtak már tanítani is.

Műszaki egyetemi hallgatók a Mediawave-en meglátták a képeinket, és nagyon tetszettek nekik ezek a camera obscurás cuccok, és meghívtak a BME Bercsényi Kollégiumába tanítani. Utána egy nemzetközi workshopot is szerveztek építészhallgatóknak a komáromi erődben. Aztán jött a Szellemkép Szabadiskola, meg a Magyar Fotóművészek Szövetségének voltak mesterkurzusai, ahol én is előadtam.

Sokan azt gondolják, hogy a mai napig camera obscurát használsz.

Lyukkamerával igazából már ritkán, vagy szinte nem is fotózom. Amit megtapasztaltam technikai lehetőséget, azt átvittem a nagyformátumú kamerára és objektívvel dolgozok. Régen nem hitték el, hogy camera obscurával készítem a képeket, most meg az a problémám, hogy nem hiszik el, ez nem lyukkamera. Még a nagy szakik sem látják, és így nyitják meg a kiállításaimat. El van könyvelve, hogy Telek Balázs lyukkamerával fotózik, és kész. Egy hülye izé, aki még mindig archaikus technikákat használ.

Ezek szerint digitális technológiával is fotózol.

Abszolút. Napi szinten használok digitális gépeket. Azon vagyok, hogy nőjje ki magát arra, hogy ne csak a dokumentaristák használják, hanem mások is. Rengeteg lehetőség van szerintem benne, érdekes effektusokat lehet látni, lehet játszani a színekkel. Egy nagyon jó eszköz, egy nagy szabadság. Egyszerűen felhasználóbarátabb technika.

Másképpen dolgozol digitálissal?

Teljesen máshogy állsz hozzá, ha egy filmes géppel fotózol, vagy ha egy digitálissal. Egy folyamattá válik az, ahogy dolgozol: valamit változtatsz, alakítasz, és rögtön visszanézed az eredményt az LCD panelen. Ez alapvetően változtat a képen.

Meg lehet ma abból élni itthon, hogy fényképeket adsz el?

Én képet sokkal inkább külföldön tudok eladni. Magyarországon a kutya nem keres meg, hogy szeretne tőlem egy fényképet. Ez egyrészt egy kulturális probléma, meg pénzprobléma. A piac egyszerűen nem létezik, nincs aki azt mondja, hogy ez érdekes, ezt el tudom képzelni a lakásom falán. Ettől még nagyon-nagyon messze vagyunk, sőt néha azon is gondolkozom, hogy leszünk-e valahol. Nem ebbe az irányba mennek a jelen pillanatban a dolgok. Amikor a kultúrától, a tudománytól veszünk el pénzt, annak nem lesz jó vége. Mert ami fennmarad, amit néhány évtized múlva fel tudnánk mutatni, azt az alkotó emberek hozzák létre.

Nem biztos, hogy korábban jobb volt ilyen téren a helyzet.

Régen mecénás állt az alkotó mögött - egyébként van ilyen ma is, csak nem nálunk - jut betevő falatra, és mellette tudja csinálni az alkotó azt, ami a dolga. Ma itthon azok az emberek, akik alkotnának, inkább nem alkotnak, mert örülnek ha megélnék valamiből. Brutális dologgá változott az egész.

A tanítás nálad egy megélhetési eszköz, vagy jóval több ennél?

A tanításból én nagyon sokat tanulok, rengeteget merítek. Tud inspiratív lenni azáltal, hogy én megpróbálok inspiratív lenni. Igyekszem kihozni egy emberből azt, ami ő maga. Nagyon izgalmas megtalálni azt, ami csak ő. Megpróbálok észrevenni, és rávezetni, figyelni, visszavetíteni neki. Ennyi, szerintem ez a lényeg. Ezáltal hosszú távon nem ugyanolyanokat hozunk létre, hanem felrúgjuk a szabályokat, a törvényszerűségeket és ez előbb utóbb megújításhoz, felfedezéshez vezet.

Úgy tűnik rengeteg megvalósításra váró ötleted veszik el.

A fejemben tárolom őket, meg kirajzolom magamból, hogy egy lenyomata legyen. Ha a fejemre esik egy féltéglá holnap, akkor remélem valaki kezd majd valamit ezekkel a vázlatokkal. Rengeteg izgalmas dolog van, de ilyen körülmények között egyszerűen képtelenség megvalósítani, és ezt be kellett látnom.

Ugyanakkor ötletekből nem tudok kifogyni. Néha már én is alig követem, annyira áttételesek. Alkotás közben jön egy csomó további gondolat, ami más irányba tud vezetni. Egyrészt folyamatosan elágazások vannak, másrészt pedig a kész dolog is inspirál. Mindig látom a következő lépést, egyszerűen nem tudok kilépni ebből, ez egy önműködő valami.

Ha lenne rá lehetőség, mit valósítanál most meg?

Van egy nagy-nagy terv. Óriásprogramnak neveztem el, némi megalománia is mutatkozik benne. Monstre, anamorf képekből álló szétszedhető-összerakható, szabadtéri kiállítást szeretnék létrehozni. Az emberek nem úgy járkálnának benne, mint egy nagy kiállítóter falai között, hanem elvarázsolódnának, mint egy csodapalotában. Muszáj keresgélniük, járkálniuk, hogy megtalálják az ideális nézőpontot. Ez már önmagában egy feladat: a megfelelő nézőpont keresése. Erről szól valószínűleg az élet. Ha sikerül megtalálni a te személyes, saját pontodat, akkor valamilyen szinten megtaláltad az utadat.

Elkészítem ezeket a felvételeket, és arra inspirálok az embereket, hogy találjanak egy olyan nézőpontot, ami a legigazabb formáját mutatja a leképezett dolognak. Ez egy ilyen filozofikus valami is a háttérben. Ezt mindenféleképpen szeretném megcsinálni, és utaztatni, hozni-vinni a nagyvilágban. Érdekel, hogy különböző helyeken ezt miként fogadnák, hogyan látnák másképp.

Magyarországon jelenleg kevés embert mozgat meg a fotográfia. Ezen jó lenne változtatni, azonban soha nem lehet tudni mikor gyűjt be egy szikrát az amit csinálsz.

Azt látom, hogy egy nagyon szűk közeg az, akinek ez jelent valamit is. Én kimehetek az utcára tüntetni, hogy emberek, hát másra is figyeljete. Egy csomó fontos dolog mellett elmentek, és nem veszitek észre. De ebben a közegben ez majdnem reménytelen, tudod. Egy bizonyos igénynek kellene lennie az emberekben, tehát oda-vissza kellene ennek meglenni. Most nincs igazából.

Nem gondolod, hogy nem szabad ezt a célt feladni?

Mindig van egy fiatal korosztály, aki még erősebben tud hinni ebben. Én ebből a korosztályból kezdek erősen kicsúszni, ahogyan telnek az évek, és évről évre érzem azt, hogy az a fajta elvetemültség, ami még bennem volt néhány évvel ezelőtt, az eltűnik. Csak legyintek egyet és nem azt csinálom, hogy de akkor is, és szervezzünk, és csináljunk valamit.

Két évvel ezelőtt Balogh Rudolf-díjat is kaptál. Szerinted ez nem jelenti azt, hogy van értelme annak, amit csinálsz?

Ez egy roppant fontos megbecsülés. Engem nagyon meglepett, hogy figyelnek arra, amit csinálok. De az a helyzet, hogy az emberek azt sem ismerik, akiről a díj el van nevezve. Ha kimész az utcára és megkérdezed, száz emberből ha egy ismerné, az nagyon jó volna. De nem fogja, és ez szomorú. Pedig ez a díj egyszintű a Munkácsyval, a Jászai Marival, a Liszttel. Balogh Rudolf? Dehát az kicsoda? Ki volt az? Ilyen szinten nincs jelentősége, szóval szerintem ez nagyon szépen tükrözi a kialakult helyzetet.

Egyébként meg azt látom, hogy egy nagy tömeg is van fiatalokból, akik ezt komolyan gondolják, meg keresik a helyüket. Nagyon tudatosan találják ki, mit szeretnének, tudják mi van most körülöttük, milyen trendek vannak. Én ezzel nagyon vigyáznék, mert megint azzal lesz probléma, hogy mindebben ők hol vannak. Ez egy zsákutca szerintem. Hasonló a helyzet a kritikusokkal, kurátorokkal is. Van néhány meghatározó ember, a többiek pedig őket másolják, és klónozódnak. Így egyre szélesebb körben csak egyféle dolog van. Persze külföldön is hasonló a helyzet, sőt úgy látom, hogy elsősorban az határozza meg az itteni irányzékot. Jobb volna megkeresni mi az ami tőlünk ered, és azt kellene felmutatni.

Akkor mi a megoldás?

Nem csak szabad, hanem kell keresni új utakat, lehetőségeket. Csak legyen mögötte az az őszinte nekilódulás, ahogy a gyerekek is teszik ezt. Az értéket teremtő művészet ugyanis nem tűri meg a gyávaságot. Ezt tudom végszónak is mondani.

Halász Dániel

Halász Dániel: Kamera kartonból és ragasztóból, Origo, 2007. 03.

Utolsó megnyitás: 2016.03.01.

<http://www.origo.hu/digifoto/20070314telek.html>